

JUVENÁLIA: EGY

Eötvös Collegium, Magyar Műhely
Budapest
2014

Tartalomjegyzék

- 7 Előszó
- 9 Szemes Botond: *Szövegtani vizsgálat: színes gubanc vagy térkép?* – Ottlik Géza Buda című regényének elemzése
- 19 Szabó Gergely: *Az anekdota formájának sokszínűsége Mikszáth Kálmán A fekete város című regényében*
- 27 Zsupos Norbert: *Újraírt életek – Város és írás mint a kulturális identitás metaforája Orhan Pamuk Az új élet című regényében*
- 41 Melhardt Gergő: *„Most láttam csak, mennyire lehetetlen.” – Az elbeszélői pozíció Füst Milán A feleségem története című regényében*
- 55 Gerse Judit: *Egy kínai szelencében – Feminizmus és paródia Angela Carter Esték a cirkuszban című regényében*
- 69 Kötetünk szerzői

Mikszáth Kálmán neve és az élőbeszédszerűség fogalma a recepció során erősen összefonódott, azonban az orális formák regénybeli megjelenésének vizsgálata sokáig kevésbé foglalkoztatta az értelmezőket. Jelen tanulmány az író utolsó befejezett regényét, *A fekete várost* kívánja vizsgálni, amelyben az oralitás megnyilvánulásaira rengeteg példát láthatunk.¹ Mindezek közül Eisemann György² a legenda illetve a mítosz műfaját már tanulmányozta a regényben, míg Tarjányi Eszter³ az interlingvális és interkulturális kommunikáció megjelenését vette górcső alá. Az én dolgozatomnak célja, hogy bemutattassa a műben található anekdoták beépülésének mi-kéntjét a komplex regényszerkezetbe. Mindemellett azt kívánja szemléltetni, hogy ennek a műfajnak a beépülése milyen sok funkcióval rendelkezhet, valamint hogy milyen szövegkörnyezetben fordulhat elő, így többek között még egy lábjegyzet is anekdotává válhat.

Az anekdota szó görög eredetű, etimonjának jelentése kiadatlan. Ebből levonható, hogy alapvetően orális műfajról beszélünk. A *Világirodalmi lexikon* a következőképpen definiálja az anekdotát: „*A konkrét hitelesség igényével fellépő, rövid csattanós történet, mely többnyire egyes történelmi személyek és események mulatságos jellemzését nyújtja.*”⁴ A leírás pontosságával lehet vitatkozni; egy anekdota valóban nem hosszú,

1 Ahogy Csűrös Miklós fogalmaz: „*A durva »invektív« komikum, a szójáték, a vicc, a paródia és pastiche, az irónia, a groteszk, a paradoxon, vagyis a nevetséges és fonák kifigurázásának jóformán minden lehetősége szerephez jut a regényben.*” Vö. Csűrös, *Mikszáth korszerűsége és A fekete város* = Uő., „*Lesz idő, hogy visszatérhet.*” *Jegyzetek Arany János és a századforduló korszerűségéről*, Kráter Műhely Egyesület, Bp., 1994, 57–75.

2 EISEMANN, *Narratíva és historicitás. A fekete város* = Uő., *Mikszáth Kálmán*, Korona, Bp., 1998 (Klasszikusaink), 138–158.

3 TARJÁNYI, *Mire »baraxának mirges buregerek»? Nyelvi és kulturális viszonyrendszerek Mikszáth Kálmán A fekete város című regényében* = *Az interkulturális kommunikáció Mikszáth Kálmán műveiben*, szerk. ALABÁN, Hungarovox, Bp., 2010, 80–88.

4 Lásd az anekdota címszónál: *Világirodalmi lexikon*, 1. kötet, A–Cal, főszerk. KIRÁLY, Akadémiai, Bp., 1970.

rendelkeznie kell csattanóval, főszereplője lehet történelmi alak, és a hitelesség igényével is felléphet, de nem ezen jellemzők teszik anekdotává az adott szöveget. Ha egy szóbeli beszélgetés közben hallott anekdotát később papírra vetünk, akkor annak írásbeli reprodukciója még nem feltétlenül lesz anekdota, csak egy elbeszélés, még akkor sem, ha a fenti négy jellemzőnek megfelel. Az anekdotának szükségszerűen egy párbeszéd részének kell lennie, amelynek kontextusa előhívja annak előadását, és a csattanó által a dialógusra értelmezett végszavát.

Vizsgálatom során Hajdu Péter *Csak egyet, de kétszer*⁵ című könyvében megfogalmazott anekdotakoncepciót alkalmaztam. Hajdu műve nagy hiányt töltött be a Mikszáth-recepcióban, mert előtte az értelmezők az anekdota formáját nem, vagy csak nehezen tudták megragadni, ezen felfogás azonban rendkívül jól alkalmazható *A fekete város* elemzésében is. Hajdu gondolatmenete két külföldi irodalomtörténész elméletére is épít.⁶ André Jolles egyszerű formákról kialakított rendszerében mindegyik forma rendelkezik egy *Geistesbeschäftigung*gal, Hajdu tükörfordításával élve egy szellemi foglalatossággal. Gondolatmenete szerint az anekdota a jollesi szisztémában a vicc egyszerű formájának egyik elemeként értelmezhető, mert a vicc *Geistesbeschäftigung*ja az, hogy felold valami kötöttet. Az anekdota kimetsz valamit a fiktív történelemből, önálló eseménnyé alakítva azt, így az események fölé rendelt gondolati tartalom jut érvényre. Ez alapján az anekdota mindig idegen szövegtest a regényben.

Franz Rosenzweig felfogásában az anekdota nem kívülről jött hír, hanem a beszélgetésben nagyra nőtt válasz egy megfogalmazott kérdésre, problémára. Indítékát és végszavát a beszélgetésből kapja, azaz az elbeszélőt a beszéd társtól érkező utolsó gondolat sarkallja arra, hogy elbeszélje az anekdotát. A csattanó az elmondás során a végszóra adott feleletként keletkezik. Három szempontból fontos ez a koncepció: rámutat a dialogikus természetre, így a beszélt nyelviség problematikájára is, a példázatos-tanító jellegre; valamint a leírás nem épít az anekdota preegzisztenciájára. (Utóbbi nem azt jelenti, hogy az elbeszélő nem ismerné a történetet előzetesen, hanem azt, hogy a memóriájában meglévő történet még csupán egy elbeszélés.)

Hajdu Péter leszögezi, hogy az anekdota jelentése az adott párbeszéd egészében sem véglegesedik, nyitott a további (át)értelmezések számára is. Ez lehetővé teszi, hogy értelmezhezzük a regény részeként, és nem különálló elemként, mert megadja az aktuális kérdésre a választ, de a történet folyása, a cselekmény újabb válaszokat, értelmezéseket fog hozzáadni. Mindemellett az anekdotát a közmondással párhuzamosítja: mindkettő jól meghatározott pillanatban fordulhat elő, s az emlékezet hívja elő a beszélgetésben. A közmondás azonban rögzített nyelvi kifejezés, míg az anekdota szövege egyáltalán nem rögzített.

A dialogikusság három szinten értelmezhető. Az első szint, a legkézenfekvőbb, mikor egy szereplő mesél el egy anekdotát a párbeszédben. A második szint a szöveg és olvasó párbeszédje. Eszerint a narrátor is mondhat el anekdotát, ha a végszót a

5 HAJDU, *Egy anekdotakoncepció javaslata* = Uő., *Csak egyet, de kétszer. A Mikszáth-próza kérdései*, Gondolat, Bp., 2005, 214–226.

6 Hajdu a következő forrásokból dolgozott: JOLLES, *Einfache Formen. Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabile, Märchen, Witz*, Halle, Niemeyer, 1956; valamint ROSENZWEIG, *A bibliai elbeszélés formái titkai* = Uő., *Nem hang és füst*, ford. TATÁR, Holnap, Bp., 1990.

történet adja, s az elbeszélés menetében adódik elő a megoldandó probléma. Ennek megfelelően az értelmezést az anekdota fogja megadni úgy, hogy leírja a szituációt kiemelve bizonyos elemeit, valamint létrehoz egy nézőpontot, ahonnan a szituációt néznünk kellene. Ebben az összefüggésben az anekdota metaforikus jelleggel bír. A harmadik szinten az anekdota is párbeszédet folytat az őt körülvevő szöveggel.

Az anekdotikus jellemzés kérdésére is érdemes kitérnünk. Ezalatt lényegében azt érthetjük, hogy a narrátor úgy mutat be egy szereplőt, hogy nem ad összetett jellemrajzot, hanem egyetlen a szereplőre jellemző történettel írja le annak karakterét. (Itt az anekdota metonimikus jelleget ölt.)

Hajdu Péter anekdotakoncepcióra tett javaslata szerint kétféleképpen vizsgálhatjuk a regénybéli anekdotákat. Az egyik az, hogy végigelemezzük a szöveget, miközben szövegközpontú módszertan szerint elkülönítjük az anekdotának vélt részeket, és megfigyeljük működésüket. A másik megoldás szerint megvizsgálhatunk olyan regényrészeket, amelyeket Mikszáth külön is publikált, ezáltal külön is értelmezhetőek. Értelmezésemben mindkét vizsgálati opciót igyekeztem valamely módon bevonni.

Koncepciómba még Gintli Tibor meglátásait is beleépítettem az *Anekdota és modernség* című tanulmánya⁷ alapján. Ő ugyan az anekdotát nem magában vizsgálta, hanem hosszabb műveket tanulmányozott, melyekben az anekdota mint alkotórész jelent meg, de bizonyos meglátásait mindenképpen megemlítenedőnek találtam. A fekete város több fejezetes expozíciójának szerkesztésére általánosan kijelenthető, hogy „*bonyolult időkezelés*”,⁸ míg a regény többi részét „*a lényeges és mellékes egyértelmű elhatárolhatóságának*”⁹ hiánya jellemzi – ezekhez pedig hozzájárul az előbeszédszerűség, melyek az orális formák, így az anekdota alkalmazásából fakadnak.

*A fekete város*¹⁰ című regényt folytatásokban jelentette meg a *Vasárnapi Újság* 1908 és 1910 között 58 folytatásban, emellett 1909 és 1910 között a *Képes Folyóirat* című füzetekben 31 részre osztva. Így az első fejezetet önállóan is publikálták, ennek címe: *Némely előzmények és részletek, melyeket okvetlenül szükséges tudni*.¹¹ Már a cím is előreutal arra, hogy több, különböző eseményt fog elmondani az elbeszélő, valamint arra, hogy ezeket a történeteket később mindenképpen ismerni kell a regény teljes megértéséhez. Anekdoták sorát olvashatjuk a szövegben. Elsőre is feltűnő, hogy elsődlegesen Görgey Pál jellemzését valószínűsítik meg ezek a részek, így megtudjuk róla, hogy egy kevély, hirtelenharagú ember. Ha teljes pontosságra törekszünk, nyolc különböző anekdotaszál különíthető el a szövegben: a Görgey alispánná választásáról, a betegségről, a kamrában tárolt fegyvelmező eszközökről, az álmatlanságáról, a jobbágyokkal való állítólagos kapcsolatáról, feleségével való megismerkedéséről, a Thökölyvel való viszályáról, valamint a Karolina temetéséről szóló. Nincs azonban feltétlenül szükség ezeknek az epizódoknak a matematikai pontosságú szétválasztására – ez talán nem is megvalósítható, de mindenképpen megállapítható, hogy ezek a történetek Görgey Pál fiktív múltjából kiragadott jelenetek, melyek a mély lélektani ábrázolást mellőz-

⁷ GINTLI, *Anekdota és modernség*, Tiszatáj, 2009/1, 59–65.

⁸ Uo. 62.

⁹ Uo. 63.

¹⁰ MIKSZÁTH Kálmán *Összes művei*, 22. kötet [továbbiakban: MKÖM. 22.], kiad. KIRÁLY, szerk. BISZTRAY, Akadémiai, Bp., 1961.

¹¹ MKÖM. 22., 5–16.

ve, egy-egy esemény által kívánják általánosan jellemezni a szereplőt. A szerző írja is a szövegben: „Sokat lehetne ilyeneket felhozni annak a bizonyítására, hogy Görgey Pállal nehéz tisztába jönni.”¹² Írhatna még a szepesi alispánról több anekdotát, de nem szükséges, a már elbeszélte szeletek elégségesek egész életének értelmezéséhez. Általános jellemzői ezeknek a történeteknek, hogy ha az esemény maga komor is, minden esetben egy humoros csattanóval zárja le az író.

Szeretném Mikszáth egyik írói megoldására különösen felhívni a figyelmet. A fejezet egyik anekdotája a következőképpen kezdődik: „Azonban olyasfélét is suttogtak némelyek (...)”¹³ A narrátor azt a látszatot kelti, mintha közvetlen kapcsolatban lenne a történet jelenében és környezetében élő emberekkel. Az említett anekdota azt dolgozza fel, hogy egyesek azt pletykálták, hogy Görgey a felesége halála után éjszakánként jobbágyokat fogadott a hálósobájában. Ezt megelőzően a befogadó arról olvashatott, hogy milyen keserű ember volt Görgey Pál, ennek a diskurzusnak végszavára hozza elő az elbeszélő ezt az anekdotát (amelyben a szóbeszéd ezt próbálja cáfolni), azzal a látszattal, mintha neki ezt korábban az ott élők mondták volna el. A narratíva és az olvasó sajátos dialógusa ez, azaz a hajdui koncepcióban a dialogikusság második szintje, ahol az olvasó passzív résztvevő, így az elbeszélő saját szavaira reflektál, arra támaszkodva, hogy milyen kép alakulhat ki a befogadóban Görgey jellemzése alapján.

Hasonló megoldást láthatunk a fejezet utolsó anekdotájában. Itt Görgey feleségének temetéséről van szó, akinek halálát nem tudta feldolgozni a férj, ezért dührohámot kapott a tiszteletes megjelenésekor. Részt sem vett a temetésen, mert sógorai bezárták a pincébe. A szövegrész elején a következőt olvashatjuk: „A temetésen való viselkedéséről esztendőig beszéltek.” Ez is az anekdotikusság egyik eszköze, hisz Mikszáth úgy kezeli ezt a történetszálat az elbeszélésben, mintha egy kollektív emlékezetből hívta volna elő az elbeszélő.

Ha jobban megvizsgáljuk ezeknek a történetelemeknek a kapcsolódását, akkor azzal a módszerrel találkozunk, amit Gintli Tibor a korábban említett tanulmányában „asszociatív szerkesztésmódnak” nevez.¹⁴ Mikor az előbb részletezett jelenet végén, ahol az anekdotaszál egy pletykából indul ki, Görgey János, a főszereplő testvére a következőt mondja: „Tíz esztendeje már, hogy a szegény Karolina meghalt.”¹⁵ Ez a mondat adja azt a végszót, ami miatt a narrátor rátér a következő szálra, melyből megtudjuk, hogyan ismerte meg későbbi feleségét. Ezután a menyegző említése implikálja a következő történet elbeszélését, ahol az esküvőjükön Thököly nyitotta meg a táncot a menyasszonnyal. Ennek a résznek a végén tárja elénk a narrátor Görgey gondolatát: „Ki rabolhatná el az ő Karolináját? Ki merné, mikor még Thököly sem merte?”¹⁶ Ezután metaforizálja a halált úrként, aki Thökölynél is hatalmasabb – s ezt követően kezd bele a fejezet már említett utolsó anekdotaszálába. Tehát itt a történetek egymásutánja folyamatosan adja a végszavakat, melyek újabb anekdoták megjelenését eredményezik, mintha a narrátornak folyamatosan jutnának eszébe a

12 MKÖM. 22., 13.

13 MKÖM. 22., 13.

14 GINTLI, *Anekdota és modernség*, Tiszatáj, 2009/1, 59.

15 MKÖM. 22., 13.

16 MKÖM. 22., 16.

különböző események Görgey életéből. Ezt már csak az is mutatja – amire Gintli szintén felhívja a figyelmet –, hogy a linearitás megszakad. A jelenetek Görgey Pál életének különböző szakaszaiból származnak, a narratíva mellőzi a kronológiai sorrendet.

Azt is fontos azonban leszögezni, hogy nem csupán jellemzéseként szolgálnak az első fejezet anekdotái. Ezek a részletek Görgeyt mogorva „vademberként” ábrázolják, de mindemellett meg is alapozzák a későbbi eseményeket, előreutalnak rájuk, utólagosan értelmezhetik azokat. Az első fejezet egyik anekdotájában olvashatjuk, hogy Görgey a fegyvelmezésre szolgáló eszközeit elzárva tartotta, a kulcsot egy jegenyefa tetejére kötve – így mire lelőtte a kulcsot a fa tetejéről, addigra nyugodtan tudott dönteni az ügyben. Az ötödik fejezetben történt gyilkosságára ez egyfajta magyarázatot nyújt. Mikor egy újévi vadászatkor a lőcsei főbíró megölte a kutyáját, ő is rálőtt a bíróra. Az első fejezet jellemzései értelmezik is tettét: az amúgy is hirtelenül cselekvő Görgeyben gyilkos indulatokat kelt egy hozzá közel álló élőlény, Fityke kutya halála. A regény lényegi cselekménye itt kezdődik; azonban Görgey mű eleji ismertetése nélkül a befogadóban teljesen más kép élne a szereplőről. Így ragadható meg az anekdota értelmező funkciója.

A második fejezetnek szintén beszédes címe van: *A gyanú*.¹⁷ Ebben a szövegrészben a narráció egy másik nézőpontból valósul meg – emiatt az anekdota szálai sokkal kevésbé élesen különülnek el, mint az első fejezetben. A külső elbeszélő helyett itt egy közelebb álló narrátor van jelen, aki ismeri Görgey gondolatait, minden tud, tehát itt már nem az a cél, hogy bizonyos történetek elmondása jellemezze a főszereplőt. A fejezet lényegében egy nagyobb anekdota, ami később a regényben egy cselekményszállá növi ki magát. A történet arról szól, hogy Görgeyné halála után a gyermeküket Görgey Jánosék toporci kastélyában helyezték el, ahol szintén volt hasonló korú kisdéd. Görgey János Borbála nevű lánya azonban pár hetes korában meghalt, ennek ellenére tovább nevelték Rozálit, Görgey Pál gyermekét. Mikor Görgey meglátogatja Rozálit, az a gyanú kezd el motoszkálni benne, miszerint igazából az ő gyermeke halt meg, testvére pedig csak kicserélte a két csecsemőt.

Ez az elképzelése többször megjelenik újra a regényben, Görgey ezzel a kétellyel küzdve éli életét. Az anekdotaszál csattanója azonban a mű tragédiája is lesz egyben.

A tizenötödik fejezetben¹⁸ Lőcsén Görgey kivégeztetésére készülnek, Görgey viszont elindul Lőcsére a helyi lánynevelő intézetben álnéven elhelyezett lányáért, miután bebizonyosodik számára, hogy gyanúja alaptalan volt, mert unokaöccse, Görgey György feleségül akarja kérni Rozálit. Lőcsén elfogják Görgey Pált, ahol a szenátus lefejezteti. A regény nem bocsátkozik mélylélektani elemzésekbe, a mű eleji anekdoták által az olvasóban azonban mégis realizálódik annak a belső feszültségnek a feloldódása, ami miatt Görgey saját végzetébe rohan. Hozzá tartozik a történetekhez az is, hogy Görgeynek a vármegyei nemesség nyomására is be kellett mennie a lőcsei megyeházára – ennek alapjául szintén egy anekdota szolgál még az első fejezetből, ahol megtudjuk, hogy Görgey csak úgy vállalta a megyei alispáni pozíciót, ha minden megyei nemes megszavazza. Mindezekből szintén látszik, hogy az anek-

17 MKÖM. 22., 17–32.

18 MKÖM. 23., 5–36.

doták regénybeli szerepe egy értelmezési funkció is lehet – a felmerülő probléma értelmezését egy korábbi anekdota adja, mely predesztinálja a későbbi történeteket. Groteszk hatást kelt, hogy ezek a komikus szálak, amelyek egy vidám hangulatot kölcsönöznek a mű expozíciójában, a regény végére átlényegülnek, s a tragikum forrásává válnak.

Értelmezésem ennek ellenére nem arra kíván rávilágítani, hogy az anekdoták megjelenése egy regényben milyen tökéletes szerkezetet eredményez. Ezek ugyanis teljes szabadságot adnak a szerzőnek a narratíva kialakításában. Az ötödik fejezettől a fő cselekményszál keveset halad előre, egyfajta készülődés van előttünk Lócse részéről a végső leszámolásra. Eközben a szerző beépít több mellékszálát is, ami miatt a korabeli recepció sokszor el is marasztalta a regényt.¹⁹ Ezek sokszor anekdotikus jelleget öltenek – ezeket a Hajdu Péter terminusával élve kiegészítő anekdotának lehet nevezni.

A tizedik fejezetbe beágyazódik egy anekdota, amely kisebb módosításokkal önálló elbeszélésként is megállhatná a helyét.²⁰ A regényben már korábban megismert Quendel nevű szereplőről van szó, akiről kiderül, hogy Hilil basa néven a darvasi erdőben egy háremet tart fenn – annak ellenére, hogy ő keresztény, valamint felesége és gyermekei vannak. Ezt a kéjlakot egyik uzsorahitelének eredményeképpen szerezte meg, olykor inkognitóban ezen a helyen pihenget. Ez a mellékszál a cselekményben egy rendkívül humoros jelenet, amely során egy új perspektívából ismerjük meg Quendelt, akinek a regényben való feltűnése mindig eredményez valamilyen komikus helyzetet. Beleillik a műbe ez az anekdota mint epizód, azonban kevésbé mozdítja előre a cselekményt, lényeges új információt nem tartalmaz, ezért kiegészítő anekdotaként lehet megnevezni. Ez a típus egyfajta retardációs szereppel is bír – a mű tragédiájának elhúzása azonban azt is eredményezi, hogy a különböző történetsszálak jelentősége nem egyértelmű, csak a regény befejeztével áll össze a teljes kép a befogadóban.

A dialogikusság harmadik szintjére, azaz az anekdota és az őt körülvevő szövegrész párbeszédére egy, a recepció által eddig nem vizsgált regényrészlettel szeretnék példát hozni. A tizenharmadik fejezet elején a cselekmény a következő: Nustkorb főbíró Rákóczinak és a Habsburg császárnak is elküldi azt az elfogató parancsot, melyet Görgey a saját testvéreire adott ki, azonban mindkét uralkodó kitünteti az alispánt ezért a tettéért. Nustkorb melankóliáját felesége több módszerrel is próbálta feloldani. Mikor az elbeszélés az „*emberszívekből főzött számára teát*” szókapcsolathoz ér, akkor a szerző szükségesnek érzi, hogy lábjegyzetben a következőt írja:²¹

Báró Károlyi Sándorné írt akkoriban levelet táborozó férjének, hogy küldjön neki egy zsák emberszívet, mert jót tesz, ha porrá törve, borban beadogatja a

19 A MKÖM. 23. kötetéből megtudhatjuk (*A regény utóélete* c. fejezet, 303–307.), hogy Ferenczi Zoltán szerint a regényben túl sok a részletezés, Császár Elemér olvasatában epizodikussá sorvad a cselekmény, míg Pintér Jenő novellisztikusnak ítélte a művet.

20 A kritikai kiadás magyarázatai szerint (MKÖM. 23., 268.) Mikszáth ugyan nem jelentette meg ezt az epizódot külön, de több regényébe is beépítette azt a motívumot, melyben egy nagyúr a szeretőjét egy erdei kéjlakban rejtegeti, így a *Kísértet Lublón* (MKÖM. 5.), *A Krúdy Kálmán csínytevéséi* (MKÖM. 11.), *A sípsírca* (MKÖM. 15.) című művekben is.

21 MKÖM. 23., 171.

gyerekeknek. A történetíró, aki megtalálta a levelet, elszörnyülködött az akkori vad erkölcsökön és együgyű babonaságon, s csak az isten őrizte, hogy rossz hírbe nem keverte a külföld előtt is barbár őseinket, kik még a XVIII. század elején is emberszíveken élődtek. Nem gondolta a jámbor, hogy az egy szív alakú bojttal virágzó növény volt, melyet ma orbolyának is neveznek, s mely Nagykároly vidékén valószínűleg nem tenyészett, ellenben ahol Károlyi feküdt a hadaival, bőven volt szedhető. M. K.

Itt tehát egy olyan anekdotát láthatunk, mely lábjegyzetként jelenik meg. Felmerülhet a kérdés, hogy ezt a regény részeként értelmezhetjük-e, vagy külön publikációként. Olvasatomban igenis a regény része, azonban attól elkülönülő szövegtestként értékelendő, mindenestre az anekdota működése jól rekonstruálható. A szerző rájátszik arra a tévedésre, melyet az anekdota szerint egy történetíró is elkövetett korábban. Az elbeszélést olvasván a befogadónak ugyanolyan értelmezési nehézségei akadhatnak, amikor az emberszívből főzött teát említi a narrátor. Erre a végszóra muszáj egy magyarázatot adni, amelyet egy lábjegyzetbéli rövid, csattanós, a hitelesség igényével fellépő történettel, anekdotával valósít meg a szerző. Ez a rész már csak azért is idegen a regénytesttől, mert a szerző és a narrátor nem megfeleltethető egymással. A narráció a lábjegyzet nélkül is folytatódik, nem a történet elbeszélője teszi hozzá a szöveghez az anekdotát, hanem maga a szerző, amit saját monogramjával is alátámaszt. Ezáltal jön létre a szöveg és az anekdota között egy egészen egyedi és különös párbeszéd.

Értelmezésemben igyekeztem bemutatni *A fekete város* anekdotikusságát, s azt, hogy a lazának tűnő szerkezet ellenére érdemes szerves egészként tekinteni a regényt, hisz (többek között) a különböző anekdotaszálak értelmezésében zajlanak le az események. Mind a jellemző-értelmező, mind az epizódjellegű elbeszélő anekdoták beleillenek egy teljes regénykompozícióba. Mint láthattuk, ezek a regényelemek mindig másképp és másképp viselkednek: olykor a mű világnézeti alapvetéseit adják, olykor csak a különféle epizódok kiegészítését szolgálják. Ennek értelmében az anekdota egy lábjegyzetbéli betoldás formájában is megjelenhet mint a szövegrészt kibővítő adalék. Megállapíthatjuk tehát, hogy egy különleges párbeszéd van a narratíva és a szövegelemek, valamint a szövegtest és maguk az anekdoták között – s ez az a dialógus, ami előbeszédszerűvé teszi a regényt, ezáltal igazán közel engedve a befogadót a tragédia, az eszkatológikus vég megértéséhez.

Bibliográfia

Szövegkiadás:

MKÖM. 22. = MIKSZÁTH Kálmán *Összes művei*, 22. kötet, kiad. KIRÁLY István, szerk. BISZTRAY Gyula, Akadémiai, Bp., 1961.

MKÖM. 23. = MIKSZÁTH Kálmán *Összes művei*, 23. kötet, kiad. KIRÁLY István, szerk. BISZTRAY Gyula, Akadémiai, Bp., 1961.

Szakirodalom:

CSÚRÖS Miklós, *Mikszáth korszerűsége és A fekete város* = Uő., „Lesz idő, hogy visszatérhet”. *Jegyzetek Arany János és a századforduló korszerűségéről*, Kráter Műhely Egyesület, Bp., 1994, 57–75.

EISEMANN György, *Narratíva és historicitás. A fekete város* = Uő., *Mikszáth Kálmán*, Korona, Bp., 1998 (Klasszikusaink), 138–158.

GINTLI Tibor, *Anekdota és modernség*, Tiszatáj, 2009/1, 59–65.

HAJDU Péter, *Egy anekdotakoncepció javaslata* = Uő., *Csak egyet, de kétszer. A Mikszáth próza kérdései*, Gondolat, Bp., 2005, 214–226.

TARJÁNYI Eszter, *Mire „haraxanak mirges buregerek”? Nyelvi és kulturális viszonyrendszerek Mikszáth Kálmán A fekete város című regényében* = *Az interkulturális kommunikáció Mikszáth Kálmán műveiben*, szerk. ALABÁN Ferenc, Hungarovox, Bp., 2010, 80–88.

Világirodalmi lexikon, 1. kötet, A–Cál, főszerk. KIRÁLY István, Akadémiai, Bp., 1970.